

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Symboliska miniatyryxor från den yngre järnåldern

Almgren, Oscar

Fornvännen 4, 39-42

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1909_039

Ingår i: samla.raa.se

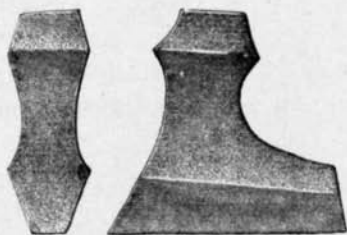

Fig. 5. Bärnsten. $\frac{1}{1}$.

SYMBOLISKA MINIATYRYXOR FRÅN DEN YNGRE JÄRNÅLDERN.

AF
OSCAR ALMGREN.

älbekant är förekomsten af små yxformiga hängprydnader från vår stenålder och hammarformiga, de s. k. Torshammarne, från vikingatiden. Riksantikvarien Montelius har i sin uppsats *Solgudens yxa och Tors hammare*¹ ställt denna företeelse i belysningen af ett omfattande jämförelsematerial från olika länder och folk.

Mindre känt torde vara, att vi också ha yxformade hängprydnader från vår yngre järnålder. Då särskildt på de senare åren flera sådana inkommit till Statens Historiska Museum, torde en sammanställning af de i museet nu befintliga äga sitt intresse. De flesta återge, såsom naturligt är, en under den ifrågavarande tiden bruklig yxtyp.

De äldsta äro två jämförelsevis stora, groft formade bärnstensyxor (fig. 1, 2) hvilka båda inkommit tillsammans med gotländska fynd från 600-talet. Det är också fullt tydligt, att de skola afbilda denna tids vanliga yxform med den fullkomligt rätliniga öfversidan och det långt neddragna eggpartiet. Båda inköptes under år 1898 och äro förut afbildade i *Månadsbladet* för 1898—99, fig. 23 och 51. Tyvärr ha båda fynden gått genom uppköparens händer, så att man känner intet när-

¹ Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift X, s. 277.

mare om fyndomständigheterna, än att den större skall vara från Grötlingbo socken. Emellertid torde man kunna ta för alldeles gifvet, att båda härröra från grafvar med obrändt lik.

En vetenskaplig undersökning ha vi däremot att tacka för den lilla fina bärnstensyxan, *fig. 3*. Också den är från Grötlingbo socken, från Sallmunds gård. Akademiens stipendiat, folkhögskoleföreståndaren H. Hansson, undersökte här år 1903

några grafvar, belägna på en grusås i en hage nära gården. En liten stenkrets af 4 m:s diam. innehöll obetydliga rester af ett

Fig. 1. Bärnsten. $\frac{1}{1}$.

Fig. 2. Bärnsten. $\frac{1}{1}$.

skelett, som legat i Ö.—V. (hufvudändan kunde ej fastställas); och vid detta hittades bl. a. bärnstensyxan samt en järnyxa af nästan alldeles liknande form, båda genom sin inbuktade öfverkant bestämdt visande på vikingatiden (inv.-nr 13,436: C 5).

En ännu mindre bärnstensyxan af tydlig vikingatidstyp, *fig. 4* är sedan länge känd från Svarta jorden på Björkö, där den anträffades vid dr. Hjalmar Stolpes gräfningsar; se den arkeologiska kongressens i Stockholm (1874) *Compte-rendu*, s. 788, *fig. 18*.

Från Björkö förskrifver sig utan tvifvel äfven den *fig. 5* (sid. 39) afbildade, väl arbetade bärnstensyxan af samma typ som den senast nämnda. Den tillhör Statens Hist. Museum sedan länge och inkom dit långt före de systematiska undersökningarna på Björkö samt saknar inv.-n:r.

En järnyxeform, som visserligen är sällsynt, men dock sä-

kert tillhör vikingatiden (en dylik järnyxa är t. ex. funnen på Björkö), utgör förebilden för den lilla symboliska bronsyxan, *fig. 6*. hvilken kommit till Statens Historiska Museum 1884 med major S. Ulfsparras samling, men är hittad i Danmark; närmare fyndorten är dock ej uppgifven (inv.-nr 7571: 625).

I intressant motsättning till alla dessa yxsymboler, hvilka afbilda samtida järnyxor, står ett litet föremål från Gotland, som, ehuru anträffadt i ett fynd från yngre järnåldern, efter allt att döma skall föreställa en stenyxa (*fig. 7*). Pjäsen, det minsta af alla här berörda föremål, är af kritartadt ämne, förmodligen sådan korall: enkrinitstam, som ofta användts till pärlor under ifrågavarande period på Gotland. Den hittades jämte 4 pärlor af glasfluss ligande inom den uppåtvända urhålk-

Fig. 3. Bärnsten. $\frac{1}{1}$. Fig. 4. Bärnsten. $\frac{1}{1}$. Fig. 6. Brons. $\frac{1}{1}$.

de undersidan af en rund spännbuckla, hvilken närmast liknar *fig. 598* i Salins *Thierornamentik*. Fyndet är nyligen anträffadt på föga djup i en potatisåker vid den på järnåldersfynd så rika platsen Högbro i Halla socken, nära Roma järnvägsstation. Det är en gåfva till museet af bataljonsveterinären H. Hasselgren i Visby (inv. 13,479).

Fig. 7
Kritartadt
sten. $\frac{1}{1}$.

Förutsatt att detta föremål verkligen föreställer en stenyxa, så ha vi här ett ej oväntadt bevis för, att den i senare tider så vanliga uppfattningen af stenyxor såsom åskvigar funnits äfven under yngre järnåldern. Däröfver vittnar ju

och i annan form det med inskrift i yngre runor försedda fragment af en båtformig stenyxa, som förvaras i Uppsala museum och senast är afbildadt i Montelius' *Kulturgeschichte Schwedens*, fig. 99¹.

Åskgudens symboler uppträda alltså under den yngre järnåldern i en ganska mångfaldig gestaltning.

STENHUGGARMÄRKEN I LINKÖPINGS DOMKYRKA

AF

AXEL L. ROMDAHL.

et inre af Linköpings domkyrka har i sällsynt grad varit förskonadt från ingripande restaureringsåtgärder, hvilka kunnat kränka dess prägel af äkta och oförvanskadt minnesmärke. Pelare och murar äro ännu i besittning af sin ursprungliga yta, så att i detta fall det kända uttrycket "saxa loquuntur" kan tillämpas med den fullaste giltighet. Därför ligger det nära till hands att i Linköpings domkyrka söka efter de oansenliga tecken medeltidens stenhuggare brukade anbringa å de färdiga blocken, innan de lämnade dem från sig. I professor S. O. Lidfors uppsatts i *Kyrkohistorisk Årsskrift* 1903, *Om stenhuggarmärken och deras förekomst å gamla svenska kyrkor* meddelas ett antal sådana

¹ Om inskriftens datering — "troligen endast yngre runraden" — se O. von Friesen i *Uppland*, Bd. 2. s. 450. Stephens, *The old northern runic monuments* I, s. 204 och III; s. 36 hade hänfört den till den äldre runradens tid. På sistnämnda ställe omnämner Stephens en i Danmark funnen stenyxa med inskriften BROÐER i yngre runor. — Till Statens Historiska Museum skänktes år 1898 af urmakaren C. Gjörcke i Stockholm en stenyxa af okänd härkomst (inv. 10,683) med de ganska svagt inristade runorna ↑ † R *. Denna inskrift, som förefaller vara ett klumpigt försök att återgifva ordet *Thor*. ser dock ej alldeles modern ut. Den kan ju härröra från ett tidigare stadium af antikvariskt intresse (1600-talet?).